

א-T א את כולם], הוה להו כמי [כמו שור] שנגח שור חמור וגמל, ונעשה מועד לכל הבהמות.

כלומר: אף על פי שהנגח מין אחד שלש פעמים אינו נעשה מועד לכל המינים, אלא רק לאותו המין שנגח, כי תולים אנו את נגיחותיו בסיבת המין שאותו הוא נגח.

הרי מכל מקום, אם נגח שלשה מינים נפרדים, נעשה הוא מועד ליגח את כל המינים. ואין אנו אומרים להיפך, שכל נגיחה ונגיחה היתה בסיבת אותו המין שנגח, ואינו מועד ליגח כלל, אלא אומרים: שור זה נגחן בכל הבהמות הוא, וטבעו לנגוח הוא שגרם לכל שלשת הנגיחות.

ולכן, אף מי שעושה שלשה מיני שטות, ויכולים לתלות כל מעשה בסיבה שאינה קשורה בשטות, אין אומרים כן. אלא אומרים: הואיל ועשה שלשה מעשים משונים, הרי ודאי שוטה הוא. ושטותו היא הסיבה הגורמת לכל שלשת מעשי השטות.

אמר רב פפא: אי שמייע ליה לרב הונא הא דתניא [לו היה רב הונא יודע מן הבריייתא שאומרת]: אי זהו שוטה? — זה המאבד כל מה שנותנים לו — הוה הדר ביה! היה חוזר בו ממה שהיה אומר עד שיהו בו כולן, וכדמפרש ואזיל.

איבעיא להו: האם כי הוה הדר ביה רב הונא, רק מ"מקרע כסותו" הוא דהוה הדר ביה [האם היה חוזר בו רק ממה שאמר כי אין די במקרע כסותו לבד כדי לעשותו שוטה], כיון דדמיא להא, שהמקרע כסותו דומה הוא למאבד כל מה שנותנין לו, ואומרת הבריייתא שהוא שוטה.

או דילמא, מכולהו הוה הדר ביה [היה חוזר בו בכלל, ואומר, שכל סימן משלשת הסימנים מועיל לעשותו שוטה].

כלומר: האם יש ללמוד מן הבריייתא רק שהמקרע כסותו שוטה הוא אף שאין בו שאר סימנים, הואיל ולמדנו שהמאבד מה שנותנים לו [שהוא דומה למקרע כסותו] הרי הוא בחזקת שוטה.

או שמא נאמר: הואיל ולמדנו מבריייתא זו שהמקרע כסותו, הנזכר בבריייתא הקודמת, דיו כדי לעשותו כשוטה, מסתבר שאף הדברים האחרים הנזכרים בבריייתא, גם הם דינם כמי שמקרע כסותו, ודי בכל אחד מהם לחוד כדי לעשותו שוטה.

ומסקינן: תיקו.

שנינו במשנה: הכל חייבין בראייה חוץ מחרש וטומטום ואנדרווגינום ונשים:

תנו רבנן: כתיב "יראה כל זכורך".

ומהמילה "זכור", למדנו מכאן להוציא את הנשים, שאינן חייבות בראייה.

כיון שנאמר: "זכורך", בתוספת האות כ"ף סופית, למדנו: להוציא אף את הטומטום והאנדרווגינום, שאינם חייבים בראייה כנשים.

כיון שנאמר: "כל" זכורך, והמילה "כל" משמשת כריבוי, למדנו: לרבות את הקטנים לראייה, ומפרש לה לקמן.

אמר מר: "זכור" להוציא את הנשים:

ותמהינן: הא — הפטור של נשים ממצוות ראייה — למה לי קרא [לשם מה דרשה מיוחדת לזה]!?

מכדי, הרי מצות ראייה, מצות עשה שהזמן גרמא הוא, וכל מצות עשה שהזמן גרמא הרי נשים פטורות, וממילא הן פטורות מן הראייה.

ומשנינן: איצטריך קרא לפטור את הנשים מן הראייה!

כי סלקא דעתך אמינא: נילף בגזירה שוה "ראייה ראייה" ממצות הקהל: מה להלן בהקהל נשים חייבות, אף שהיא מצוות עשה שהזמן גרמא, אף כאן במצות ראייה נשים חייבות.

לפיכך קא משמע לן "זכור", לומר שהנשים פטורות ממצות ראייה.

אמר מר: "זכור" להוציא טומטום ואנדרוגינוס.

ותמהינן: בשלמא אנדרוגינוס, איצטריך קרא למעטו, כי סלקא דעתך אמינא היות ואנדרוגינוס יש בו גם צד זכר וגם צד נקבה [כעין חצי עבד וחצי בן חורין. אחרונים], הואיל ואית ליה צד זכרות, ליחייב בראייה משום צד זכרותו.

קא משמע לן קרא דבריה בפני עצמו הוא [ראה תוספת ביאור בהערות], ומכח היותו בריה בפני עצמה מיעטה אותו התורה ממצוות ראייה.⁽¹⁾

אלא טומטום, הרי ספיקא אם איש או אשה הוא, וכיון שהוא ספק — מי אצטריך קרא למעוטי ספיקא מחיוב?! והרי גם בלא המקרא שפטרו, הוא היה פטור, כי מהיכי תיתי יהא חייב אדם שיש ספק בחיובו?!⁽²⁾

שכן צריך הכתוב למעטו, שהרי בלא הפסוק היה עליו להחמיר!?

וראה מה שכתב על קושיית הטורי אבן בשפת אמת, וראה היטב דברי המאירי שהאריך בדברי רש"י אלו.

והתוספות פירשו באופן אחר: הרי אף בלא שמיעטו הכתוב אינו יכול להביא קרבן, שהרי הוא ספק חולין בעזרה.

והקשה הטורי אבן: אולי הפסוק לא בא לפוטרו מקרבן ראייה, אלא לפוטרו מעיקר ראיית פנים בעזרה.

והוסיף לבאר קושייתו: הניחא לפי מה שמבואר ברמב"ם תחלת הלכות חגיגה, שאדם אשר נראה בלא קרבן לא קיים כלל מצות עשה של ראייה, אכן יש לפרש כדברי התוספות, שאין הכתוב צריך לפוטרו מראייה, שהרי אינו יכול להביא קרבן מספק, שמא הוא מביא חולין

1. יש לפרש שני פירושים בביאור מה שאמרו בגמרא "קא משמע לן" דבריה בפני עצמה הוא: האחד: עיקר המיעוט בא כדי ללמדנו שהאנדרוגינוס בריה בפני עצמה הוא, וממילא אנו מבינים שאינו חייב בראייה, הואיל ואין בו ודאי זכרות.

השני: אף שבריה בפני עצמו הוא, עדיין צריכה התורה ללמדנו שהוא פטור, ולכך כתבה התורה "זכור"; אלא שממילא אנו למדים שבריה בפני עצמו הוא. כי אילו היה חצי זכר וחצי נקבה לא מסתבר שמיעטנו התורה, כיון שיש בו חצי זכרות החייב בראייה. ועיין היטב בתחילת דברי התוספות ד"ה "אלא טומטום".

2. הטורי אבן תמה על דברי רש"י: הרי קיימא לן שספיקא דאורייתא מן התורה לחומרא, וכיון

אמר מתרץ אביי: הכתוב לא בא למעט טומטום רגיל שהוא ספק, אלא למעט כזה טומטום שביצור בולטים מבהוין, שודאי זכר הוא, אלא שיש קרום עור המכסה את הגיד. והוא היה מתחייב, אם לא שמיעט הכתוב "זכורך", ופטרה אותו התורה מן הראייה.⁽³⁾

אמר מר: "כל זכורך" — לרבות את הקטנים.

ומקשינן: והתנן במשנתנו: הכל חייבין בראייה חוץ מחרש שוטה וקטן?!

אמר אביי לא קשיא, כי:

כאן בברייתא המחייבת קטנים בראייה, מיירי בקטן שהגיע לחינוך.

כאן במשנתנו הפוטרת קטנים מראייה, מיירי בקטן שלא הגיע לחינוך.

ואכתי תמהינן: הרי קטן שהגיע לחינוך רק מדרבנן הוא חייב, והאיך נפרש מה שאמרה תורה "כל זכורך" לרבות קטן שהגיע לחינוך.

ומשנינן: אין הכי נמי, אכן קטן, שאינו חייב אלא מדרבנן, לא הוצרכך הכתוב למעטו.

דקרבן פסח לא ידחה הלאו של "ולא תשחט על חמץ דם זבחי" כדי להתיר לו להקריב אף שיש לו חמץ, כיון שהלאו הזה על עשה זה עצמו נאמר, שלא יעשנו כשיש עמו חמץ.

אף כאן, אי אפשר שידחה עשה דראייה את הלאו של ולא יראו פני ריקם, כי על דבר זה עצמו אמרה תורה שלא יקיים האדם את העשה ויעבור בו על לא תעשה.

וכן כתב בשפת אמת ראה שם, וראה תוספת ביאור ביסוד זה בקהלות יעקב זבחים מו יד.

באור שמח חגיגה ב א, כתב פירוש מחודש בגמרא, הוא על דרך מה שאמרו [ב א] גבי סומא באחת מעניניו שהוא פטור מן הראייה, משום שמקישים את ראיית הקב"ה למי שעולה לרגל לראיית העולה לרגל את הקב"ה.

ואף כאן, כשם שהקב"ה אין רואה אותך בספק, דמי איכא ספיקא כלפי שמיא, כן כשאתה רואה אותו לא יהיה זה מספק.

3. כתב השאגת אריה סימן קד ד"ה מ"מ, כי לפי דעת מי שאומר ששבעת הימים תשלומין לראשון הם, ומי שלא היה חייב בראייה ביום ראשון שוב אין לו תשלומין, יש לתרץ באופן

בעזרה, ואם אינו מביא קרבן אינו מקיים כל מצוה בעצם הראייה, ואין צורך הכתוב למעטו מראייה בעזרה בלא קרבן.

אך כיון ששיטת התוספות אינה כשיטת הרמב"ם, ולדעתם מי שנראה בעזרה ולא הביא קרבן קיים את המצוה של ראייה, יקשו דבריהם. והוסיף עוד, שאין לומר כיון שאינו מביא קרבן אינו יכול להיראות, מחמת שיעבור על "ולא יראו פני ריקם". כי הואיל ומספק אינו יכול להביא קרבן, יבוא העשה של ראיית פנים וידחה את הלאו של "ולא יראו פני ריקם". [ואף שיתכן שהוא אשה ואינו מצווה בעשה, זו אינה קושיא, כיון שלדעת הטורי אבן אם אשה הוא, מותר לו להיראות בעזרה בלא קרבן, כי אין הלאו להראות ריקם אמור אלא על מי שנראה בעזרה בתורת מצות ראייה, ואשה אינה בכלל ראייה, שם], וראה מה שכתב בזה.

וכתב רבינו עקיבא איגר [בדרושיו דרוש ו] על דבריו, כי לפי סברת הצ"ח, שאין אומרים עשה דוחה לא תעשה, אלא כשנודמנו דרך מקרה העשה והלא תעשה, אבל לא במקום שקבעה תורה במפורש שאין לעבור על הלאו גם אם הוא כרוך בביטול מצות עשה. וכגון עשה

וקרא ד"כל זכורך" – אסמכתא בעלמא הוא! (4)

ומפרשינן: ואלא – כיון שאתה אומר שאין הכתוב בא לרבות את הקטנים ואינו אלא אסמכתא – קרא ד"כל זכורך" למאי אתא [מה הוא בא לרבות]?

לדברי אחרים [רבי מאיר, הנקרא "אחרים"]

דתניא: אחרים אומרים: יש בעלי אומנויות, כגון:

המקמין [אוסף בידו צואת כלבים כדי לעבד בהם עורות].

והמזרף נחושת [במקום שחוצבים נחושת מן הארץ].

והבורסי [מעבד עורות].

הואיל ונודף מהם ריח רע, הרי אלו פטורין מן הראייה.

משום שנאמר: "כל זכורך. ללמד: רק מי שיכול לעלות יחד עם כל זכורך, הרי הוא חייב בראייה, יצאו אלו, שאינן ראויין לעלות עם כל זכורך, כיון שנודף מהם ריח רע. (5)

שנינו במשנה: הכל חייבין בראייה חוץ מן החרש שוטה וקטן, נשים, ועבדים שאינן

תואמים עם דברי הגמרא.

וכדבריו ביד החזקה כן הם דבריו בספר המצוות, שכתב במצוה נג: שצונו להראות ברגלים, והוא אמרו יתעלה: שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך, וענין זאת המצוה שיעלה אדם למקדש עם כל בן זכר שיהיה לו שיוכל ללכת ברגליו וכו'.

וראה בכל זה בספר "משנת חיים".

ובירושלמי [הביאוהו התוספות בתחילת המסכת] על משנתנו, הפוטר נשים וקטן, איתא: כמה דברים אמורים בראיית קרבן, אבל בראיית פנים בעזרה הכל חייבין כמו בהקהל, האנשים והנשים והטף.

וביאר האור שמח [בתחילת הלכות חגיגה], שהוא חלק ממצות ראייה של האב, שיבוא עם הטף! כי על הקטנים עצמם אין שום חיוב. ומהאי טעמא אפילו לשיטת הרמב"ם שבראיית פנים בלא קרבן אינו מקיים את העשה, אין חסרון הקרבן אצל קטן מעכבו, שהרי האב הוא שצריך להביא את בנו, והאב הרי מביא קרבן, ראה שם.

5. כתב הרמב"ם [חגיגה ב ב]: המקמין וכו' אף

אחר על קושיית הגמרא וכי איצטריך קרא למעוטי ספיקא, כי יש לומר שלפיכך מיעטתו תורה מראייה, כדי שאפילו אם יקרע ויימצא זכר ביום השני לא יהיה חייב בראייה, הואיל וביום הראשון ספק היה. ואילו היינו פוטרם אותו רק מספיקא שהוא להקל, הרי אם נתברר שהוא זכר היינו מחייבים אותו בתשלומין, כיון שראוי היה בראשון.

ובזה יישב דברי הרמב"ם שלא כתב לפטור טומטום אלא מחמת ספק אשה ולא כשביציו מבחורין, ראה שם.

4. לשון הרמב"ם [חגיגה ב ג] בדין חינוך קטן בראייה: כל קטן שיכול לאחוז בידו של אביו [כדעת בית הלל] ולעלות מירושלים להר הבית, אביו חייב להעלותו ולהראות בו כדי לחנכו במצוות, שנאמר: יראה כל זכורך.

נראה מדברי הרמב"ם, שאין חיוב הקטן מדרבנן כשאר חינוך שבכל המצוות, אלא מן התורה הוא משום שנאמר: "כל זכורך", ומשום חינוכו של הקטן הכלילה התורה את הבאת הקטן בכלל מצות ראייתו של האב, וכבר עמדו גדולי האחרונים על דברי הרמב"ם, שאין הם

משוחררים:

ומפרשינו: בשלמא נשים טעם פטורן הוא כדאמרן, מדכתיב "זכור".

אלא עבדים — מנלן שהם פטורים?

אמר רב הונא: כי אמר קרא: "יראה כל זכורך אל פני האדון" [ה"א הידיעה של האדון משמעותה: האדון הידוע והיחיד] ח'.

ולמדנו: מי שאין לו אלא אדון אחד, הקב"ה, הרי זה חייב בראייה — יצא זה העבד, שיש לו אדון אחר, אדונו שקנהו.

ותמהינן: הא — עבדים — למה לי קרא לפוטורם?!

מכדי, הרי כל מצוה שהאשה חייבת בה גם העבד חייב בה. אבל כל מצוה שאין האשה

חייבת בה, אין העבד חייב בה. כיון דגמר, שלמדנו את דינו של עבד בגזירה שוה "לה לה" מאשה. (6)

וכמו שהאשה פטורה מראיה אף העבד פטור ממנה, ולמה לנו לימוד מיוחד לפטור עבד ממצות ראייה?!

אמר מתוך רבינא: לא נצרכה — משנתנו והפסוק שהביא רב הונא — אלא למי שחציו עבד וחציו בן חורין, ללמדך שאף הוא פטור מן הראייה, על אף שיש בו צד חירות המחייבו. (7)

וממשיך רבינא ואומר:

דיקא נמי שמשנתנו מדברת בעבד שחציו בן חורין:

מדקתני במשנתנו: הכל חייבין בראייה חוץ

על פי שהן מאוסין מפני מלאכתן, הרי אלו מטהרין גופן ומלבושן, ועולים בכלל ישראל ליראות.

ובפשוטו, הוא נגד הסוגיא כאן, שהרי אייתר לן "כל זכורך" למעט אותם, ועל כרחך כולם מודים לאחרים, הפוטרים את אלו מן הראייה. וכתב הכסף משנה בדעת הרמב"ם, דמשמע ליה הואיל ונאמר בלשון "אחרים אומרים" משמע שחכמים חלקו עליו, ואפשר שהם דורשים "כל זכורך" לדרשה אחרת.

ובשם הר"י קורקוס כתב: אף אחרים אין פוטרים אותם אלא בעודם במאיסותם, מפני שאינם יכולים לעלות עם כל זכורך, אבל כשתיירו מלבושיהם הרי הם כשאר כל אדם.

ומוכח מדבריו שאף לאחרים חייבים הם לטהר מלבושם, שהרי השוה דברי הרמב"ם שכתב כן, עם דברי "אחרים"; וצריך ביאור לשון הברייתא

"פטורין מן הראייה".

אבל במאירי מבואר כאן: אין הלכה כאחרים, ואדרבה "כל" לרבות הוא ולא למעט, ויטהרו גופם ומלבושם ויעלו.

6. כתיב גבי אשה: וכתב "לה" ספר כריתות ונתן בידה, וכתוב גבי עבד [שפחה]: או חופשה לא נתן "לה".

וראה בטורי אבן שהקשה, הואיל והפסוק גבי שפחה ולא גבי עבד נאמר, אולי רק שפחה דינה כמו אשה ולא עבד?! ראה שם.

7. נתבאר בגמרא לעיל ב א, שכל זה למשנה ראשונה, אבל למשנה אחרונה שכופין את רבו ועושה אותו בן חורין, אין חצי עבד וחצי בן חורין פטור מן הראייה, מפני שהוא חשוב כאילו כבר נשתחרר.

מנשים ועבדים "שאינן משוחררין". ויש לדון: מאי עבדים "שאינן משוחררין"?

אילמא עבדים שאינן משוחררין כלל,

אין זה יתכן. כי למה לו לתנא לנקוט "עבדים שאינם משוחררים"?

ליתני "עבדים" סתמא!

אלא לאו, מאי "שאינן משוחררין" – שאינן משוחררין לגמרי, ומאי נינהו? מי שחציו עבד וחציו בן חורין.

ומסקינן: שמע מינה, שמשנתנו אכן מדברת במי שחציו עבד וחציו בן חורין, וצריך לימוד מיוחד לפטור את צד הבן חורין שבו מראייה.

שנינו במשנה בין הפטורים מן הראייה: והחוגר והסומא וחולה וחזקן:

תנו רבנן: "רגלים" – פרט לבעלי קבין, שאינן הולכים ברגלם.⁽⁸⁾

דבר אחר: "רגלים" – פרט לחוגר, ולחולה, ולסומא, ולזקן, ולמי שאינו יכול לעלות ברגליו.

ומבאר הגמרא: "ושאינו יכול לעלות ברגליו" – לאתויי מאי [מה הוא בא לרבות, נוסף לאלו הנזכרים, שגם הם אינם יכולים לעלות ברגליהם]?

אמר רבא: לאתויי מפנקי [מפונקים], שאינם ב-ד יכולים להלך יחפים ללא מנעלים, ואין אדם רשאי להכנס במנעליו שברגליו בהר הבית [רש"י], ולכן אינם יכולים לעלות.

וזה שאין אדם נכנס להר הבית במנעליו, למדנו מדכתיב: כי תבאו לראות פני מי בקש זאת מידכם "רמס הצרי". ומשמע שאין רצונו של ה' ברמיסת חצרות ה' במנעלים.⁽¹⁾

תנא בברייתא: הערל [אפילו מחמת אונס, וכגון שמתו אחיו מחמת מילה, רש"י⁽²⁾],

8. כתבו התוספות לעיל ג א ד"ה מפעמים, שאסמכתא בעלמא הוא מה שאמרו כאן: רגלים פרט לבעלי קבין, שהרי מבואר בגמרא שם, דבעלי קבין נתמעטו מ"פעמים".

ובתוספות ראש השנה [ה ב סוף דיבור ראשון, ציין לדבריהם רעק"א לעיל בגליון] כתבו, שדרך התנאים להסמיך שני דברים על פסוק אחד אע"ג שהם נלמדים משני מקראות. והביאו דוגמא לזה, מה שאמרו כאן "רגלים", פרט לבעלי קבין, אע"ג שמ"פעמים" נפקא.

1. הקשו התוספות: הרי דין זה נלמד ממה שאמר הקב"ה למשה: "של נעליך מעל רגלך כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קודש הוא", וראה מה שתייצר.

המאירי במשנה פירש "מפנקי" שלא כדברי רש"י, אלא: המעונגים ביותר שלא הורגלו בדריסת הרגל, שלא חייבה תורה לעלות על ידי רכיבה; וכן הוא ברמב"ם [חגיגה ב א]: "הרך והענוג מאד".

ולדעתם מתבאר הסיוע שמביאה הגמרא מן הפסוק, באופן כזה: הרי הכתוב אומר: מי בקש מידכם לעלות ולהיראות, כיון שמאס הקב"ה בראייתם, כמבואר בהמשך הגמרא בעמוד זה, וכיון שנקט הלשון "רמוס חצרי", משמע שעליית הרגל היא על ידי רמיסה ולא על ידי רכיבה.

2. דין זה במחלוקת ראשונים הוא שנוי, ודעת רבינו תם [הובאה בתוספות ד"ה דמרכה], שאין